

ДО ТРИДЦЯТИЛІТТЯ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ

31 січня 2019 р. в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України відбулися урочисті збори, присвячені 30-літтю створення й ухвалення програми Народного руху України. У вступному слові директор Інституту літератури, академік *Микола Жулинський* нагадав

гостям заходу, що 30 січня 1989 р. в цьому ж залі на загальних зборах колективу під головуванням доктора філологічних наук В. Брюховецького понад сто співробітників інституту розглянули й підтримали проект програми й відозву до громадян України. Хоча тодішній директор Інституту літератури І. Дзевєрін поділяв таку ідею, проте Президія АН УРСР засудила ініціативу “знизу”. Тому керівник академічної установи формально мав діяти у згоді з президією й не голосував за створення Народного руху України за перебудову. Під час тих історичних зборів доктор філологічних наук Г. Сивокін у виступі позитивно оцінив цей почин, проте утримався з огляду на те, що нова справа – “річ політична”. 31 січня 1989 р. документи було схвалено у Спілці письменників на засіданні, де головував П. Мовчан. Ця подія, зазначив М. Жулинський, визрівала поступово, їй передували інші важливі процеси. Ще восени 1988 р. в Ірпінському будинку творчості науковці Інституту літератури В. Брюховецький, В. Дончик, письменники С. Тельнюк, М. Слабошпицький та ін. обговорювали можливість написання програми масової організації на зразок щойно виниклих народних фронтів у прибалтійських республіках. Думка про створення саме громадсько-політичної структури, за словами промовця, походила від поета І. Драча, котрий прагнув знайти підтримку в середовищі робітництва, зокрема працівників заводу “Арсенал”.

Поет *Павло Мовчан*, народний депутат України I – IV й VI скликань (у той час – секретар правління Спілки письменників України й Київської організації СПУ) наголосив, що нині маємо той самий порядок денний, що й тридцять років тому. Покликаючись на думки видатного мовознавця, закордонного члена НАНУ Ю. Шевельова про те, що існують три загрози для існування України – Москва, кочубеївщина й місцева провінційність мислення, промовець указав на “провінційність” багатьох сучасних вітчизняних політиків, на зрадницькі настанови тих засобів масової інформації, які ретранслюють російську пропаганду й тому мають бути закриті. Адже небезпека ворожого інформаційного втручання належить нині до найстрашніших, надто ж на тлі невідрадних фактів сьогодення. Бо ж не функціонує державна програма “Українська книга”, припинили вихід газета “Культура і життя”, журнал “Пам’ятки України” й навіть військові періодичні видання.

Журналіст, письменник, видавець, громадський діяч *Юрій Цеків* (у той час – старший науковий співробітник Інституту літератури) був одним із організаторів Народного руху України, у жовтні 1988 р. входив до складу ініціативної групи Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка зі створення нової політичної організації, був членом Київської координаційної ради Руху (березень 1989 р.). На Установчому з’їзді Народного руху України у вересні 1989 р. – голова мандатної комісії. Він розповів, що після публікації проекту програми Народного руху України за перебудову на шпальтах газети “Літературна Україна” в лютому 1989 р. до редакції й уповноважених осіб почали надходити численні листи як на підтримку цієї ініціативи, так і проти офіційно задекларованих намірів. На збори координаційної ради для створення нової організації прибули представники понад 40 громадських об’єднань, які вщент заповнили зал театру-студії на вул. В. Чкалова (нині – О. Гончара). На засіданні головував відомий український філософ М. Попович (у майбутньому – академік НАНУ). Щоб уникнути небажаних заборон і перепон, цей захід було подано як зустріч із кандидатами в народні депутати СРСР. Одному з можливих небажаних “гостей” із вулиці задля конспірації організатори навіть сказали, що тут відбуваються збори театральних і церковних працівників. На установчій конференції київського осередку Руху в липні 1989 р. в Будинку кіно було засновано Київську організацію Народного руху України за перебудову.

Завідувач відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України *Сергій Гальченко* повідомив, що документи про історичні збори 30 січня 1989 р. передано до Центрального державного архіву громадських організацій України й вони доступні всім зацікавленим особам. Депутат Верховної Ради України I, II, III, IV та VI скликань *Іван Засєв* (у 1979 – 1982 рр. – аспірант, у 1982 – 1990 рр. – молодший науковий співробітник Інституту економіки АН УРСР) наголосив на тому, що Народний рух України постав не лише з ініціативи Інституту літератури і Спілки письменників, а й із багатьох новоутворених громадських організацій. 1987 р. в Києві виникли Український культурологічний клуб, який у своїй роботі передбачав і політичні аспекти, та клуб “Спадщина” при Київському будинку вчених. З’являлися також неформальні спілки екологічного спрямування. Ці угруповання зливалися в єдиний потік, із якого й постав загальнонародний рух. Цей огром енергії змогла об’єднати у спільне річище ідея демократії й національної держави. Виникла потреба загальногромадської організації, яка працювала б у політичній площині. Її прихильники шукали політично незаангажованих осіб, здатних утілити цей задум, зокрема зверталися по підтримку до Олеса Гончара (він виголосив промову на установчому з’їзді Руху). Екологічна асоціація “Зелений світ” та зініційовані нею мітинги також сприяли створенню НРУ. Адже після Чорнобильської катастрофи стало зрозуміло, що неефективне державне керівництво не спроможне зберегти навіть природне середовище існування українського народу. Нинішня ситуація, на думку І. Зайця, потребує якнайшвидшого ухвалення нового закону про українську мову. Не може існувати життєздатної неукраїнської України, тому наша доба потребує політики україноцентризму.

Дійсний член Національної академії педагогічних наук України, перший заступник голови Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка, Голова Конгресу української інтелігенції, у минулому – голова Комітету з освіти й науки Верховної Ради України *Георгій Філіпчук* наголосив на тому, що нашою поточною метою має стати формування української військової аристократії. Цьому сприяє Указ Президента України №580/2015 від 13 жовтня 2015 р. “Про

Зліва направо: Олександр Брайко, Павло Мовчан, Микола Жулинський, Іван Засць, Юрій Цеков, Юрій Кузнецов.

Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки”. Народний рух України й нині має об’єднати національно-патріотичні сили й виконувати виховну місію. Промовець зазначив, що в Україні 2018 р. на розвиток науки виділено лише 0,16 % валового внутрішнього продукту, у той час як Ізраїль фінансує свої дослідження в обсязі не менше 4 % ВВП. Така недооцінка потреб і можливостей вітчизняного інтелекту становить загрозу національній безпеці й у перспективі перетворює Україну на державу із сировинною економікою.

Юрій Гриненко, заслужений лікар України, директор Українського державного медико-соціального центру ветеранів війни під патронатом Президента України, присвятив свій виступ проблемам наших захисників із передньої лінії фронту. Суспільство не завжди сприймає їх адекватно, не створює відповідних умов реабілітації й соціальної реінтеграції, не популяризує їх подвигів. Інформації про потреби ветеранів війни й можливості їх задоволення бракує в рекламних рухомих рядках телеканалів. Фахівцям невідомо про сучасний стан багатьох поранених і постраждалих на фронті осіб. Ветерани потребують фізичної і психологічної реабілітації. В Україні збереглася мережа військових шпиталів, проте відповідних фахівців там бракує, позаяк вони віддають перевагу приватним структурам.

Провідний науковий співробітник Інституту літератури Лариса Мороз указала на потребу створити вичерпну історію Народного руху України, якомога повніше зафіксувати фактичні подробиці й “мікроелементи” відповідних тогочасних процесів. Адже деякі події минулого нині, зокрема в засобах масової інформації, подаються викривлено. В обговоренні також узяли участь дійсний член Національної академії педагогічних наук України Василь Мадзігон (у минулому – голова Національної комісії з переходу на нові освітні стандарти) і Юрій Кузнецов – провідний науковий співробітник Інституту літератури, які наголосили на потребі патріотичного виховання та збереження національної історичної пам’яті й культурної ідентичності.

Отримано 1 лютого 2019 р.

Олександр Брайко
м. Київ